

ОРДЕНОВ Сергій,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

ВПЛИВ ТЕОРІЇ КЕРОВАНОВОГО ХАОСУ НА СОЦІАЛЬНІ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

З моменту своєї появи «теорія хаосу» розвивалася як математична концепція, що описувала закономірності розвитку випадкових явищ у складних динамічних системах. Спершу математична «теорія хаосу» знайшла своє застосування у природознавстві, адже вона адекватно описує випадкові явища у різноманітних фізичних системах. В подальшому, завдяки розвитку міждисциплінарної науки синергетики, «теорія хаосу» поширилася і на інші, зокрема й гуманітарні, галузі знань.

Згідно із синергетичною теорією, нелінійна система повинна мати хоча б одну нестійку точку рівноваги коливального типу. Майбутній стан відкритої нелінійної системи, що трансформується, залежить від вибору даною системою аттрактора – деякого фактора-інваріанта, що обумовлений різними початковими умовами і слугує певним орієнтиром для позначення можливого напрямку змін. У такий спосіб, джерелом нелінійного розвитку є випадковість, незворотність і нестійкість, що через флуктуації (випадкові відхилення) забезпечує самоорганізацію системи та веде до виникнення нового порядку.

Незважаючи на те, що шляхи розвитку нелінійної системи є досить варіативними і обмежуються лише кількістю аттракторів, що сформувалися в системі в добіфуркаційний період (тобто до того, як відбулися певні якісні зміни поведінки динамічної системи), частина з цих аттракторів може бути сформована цілеспрямовано, і на певному етапі інтегрована в систему. Це свідчить про здатність впливати на хід розвитку нелінійних систем, тобто, в деякому

розумінні, вказує на можливість керувати хаосом, що відкриває величезні перспективи для розвитку та значно розширює можливості тих, хто володіє даною технологією. Зазначений аспект робить синергетику досить привабливою для застосування в різних сферах, тому здійснюються постійні спроби поширення її принципів на будь-які системи, зокрема біологічні, екологічні, соціальні, політичні тощо. За такого підходу, синергетика позиціонується як «глобальний еволюціонізм» чи «універсальна теорія еволюції», що дає єдину основу для опису механізмів будь-яких змін та виникнення чогось нового. Завдяки своїй популярності та універсальності, синергетичний підхід вплинув на саму структуру сучасного мислення, від якого деякою мірою вимагається підпорядкування принципу нелінійності. Зокрема в нелінійному мисленні нівелюються діалектичні принципи єдності історичного і логічного, причинно-наслідкового зв'язку, детермінізму тощо. На зміну цим засадничим класичним принципам мислення приходять принципи випадковості та ймовірності.

Особливістю синергетичного підходу є те, що у соціальному плані він нівелює історичність. У результаті флуктуацій виникають нові структури, які в рамках даного підходу не є очевидним продовженням попередніх. Це означає не тільки розрив історичного часу, але й розрив у мисленні. Наше мислення є історичним за своєю природою. Ми шукаємо сенс в історії, намагаємося знайти внутрішню логіку у розвитку різних подій, адже саме в такий спосіб ми здатні осягнути світ. Але нелінійність ґрунтується на тому, що ніякої внутрішньої логіки розвитку не існує. Просто, ми так пояснюємо світ, наділяючи його логосом.

З позиції нелінійного мислення, вважається, що в гуманітаристиці, як колись в природничих науках, настав час відмовитися від застарілої парадигми детермінізму модерного часу. На цих підставах Стівен Манн пропонує відійти від осмислення процесів світової політики з позиції визнання взаємовпливу визначеної кількості факторів політики та економіки, що ведуть до стабілізації відносин, і зосередитися власне на тому, що сприяє

утворенню хаосу. Адже вважає, що хаос – це нормальний стан нелінійних динамічних систем.

У своїй роботі «Теорія хаосу та стратегічне мистецтво», яка опублікована (що дуже примітно) у впливовому Щоквартальному віснику військового коледжу армії США, Стівен Манн наголошує: нелінійність означає, що в процесі гри є спосіб змінити правила. З позиції теорії хаосу, будь-які відхилення є апріорно закладеними самою природою нелінійної системи. Вони виражаються динамічною системою, здатною до самоорганізації. Складна система завжди містить у собі фактори, які спрямовують її за межі стабільності, а тому, як вважає Стівен Манн, в соціальних системах потрібно підсилювати експлуатацію цієї критичності.

Дослідник переконаний, що у міжнародній сфері різноманітні угоди можуть дещо уповільнити прогрес системи у бік критичності, але так ми лише підживлюємо ілюзії щодо можливості досягнення абсолютної стабільності. Насправді у міжнародних відносинах стабільність є минущою, тому «стабільність – це не більше, ніж наслідок, який ніколи не може бути метою» (Mann 1992). Він прямо говорить про необхідність створення на основі теорії хаосу інструментів, що забезпечують реалізацію передусім національних інтересів США. На думку Стівена Манна, дієвим механізмом створення хаосу у противника є «вірусне» поширення «ідеології демократичного плюралізму та індивідуалізму», або, як він сам це називає: «агресивний метод підміни програм». Витіснення традиційних цінностей та ідеології відповідають цілям національної безпеки США, а сам процес «вірусного» поширення американської ідеології в світі з метою створення хаосу Стівен Манн називає зброєю, за допомогою якої «США можуть вести найпотужнішу біологічну війну» (Mann 1992, 62). На його думку, національна безпека США матиме найкращі гарантії, якщо присвятити зусилля боротьбі за уми країн і культур, які відрізняються від американської, і що це є єдиним шляхом для побудови світового порядку, який буде мати тривалий період. Стосовно останнього твердження, то дослідник, найімовірніше, дещо лукавить, адже сам він відстоює

принцип ілюзорності стабільності. Цілком очевидним є те, що створення і поширення хаосу продиктоване бажанням керувати світом, а не упорядковувати його, адже зростання ентропії не може своїм наслідком мати її зменшення. І людина, яка розуміється на технології штучного створення хаосу, навряд чи цього не розуміє.

В такий спосіб, Стівен Манн вважає, що необхідно створювати вогнища напруженості в різних регіонах світу, зокрема в суспільствах, які своїм розвитком несуть загрозу національним інтересам США. Зважаючи на представлені дослідником механізми, є цілком очевидним, що противниками США є країни, що розвиваються, адже ми бачимо, що саме в цих країнах відбувається впровадження лібералізму і демократії, витісняються традиційні цінності й ідеологія.

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що технологія штучного створення хаосу в геополітиці слугує інструментом радикального соціального конструювання, що застосовується для переведення політичними засобами складної динамічної соціальної системи «противника» у стан «самоорганізованої критичності» (С. Манн), а далі ланцюгова послідовність неминуче призведе її до хаосу і кризи. Дуже примітним є те, що ліберально-демократичні цінності використовуються за цих умов в якості дестабілізуючого фактору, який підриває усталений порядок, руйнує соціальний континуум суспільств, що розвиваються, приводячи усю їхню соціальну систему до хаотичного перехідного стану.

Наслідком такої діяльності є збільшення кількості соціально-природних проблем, що мають глобальний характер. Особливо це стосується проблем, пов'язаних зі збереженням миру і стабільності, адже деструктивна діяльність одних країн стосовно інших регіонів і країн не може не підсилювати конфліктність у світі

Список літератури

1. Steven R. Mann Chaos Theory and Strategic Art. *The US Army War College Quarterly: Parameters The US Army War College Quarterly*. Parameters Volume 22 Number 1 Parameters 1992

Article 19 7-4-1992 Parameters 22, no. 1 (1992), pp 54-68.
doi:10.55540/0031-1723.1634